

DVE SLOVANSKO-GERMANSKI IZOGLOSI
ZA POJEM 'FAVUS MELIS'

Psl. **strǣdbъ* ž. 'sat, med' izvira iz ide. **k'r^odī-*, kar je znano tudi v pragerm. **hruti-* 'sat', prim. snriz. *rōte* ž., nar. niz. *reute*, *rōte* ž. 'isto'. Varianti s podaljšanim korenskim samoglasnikom, ide. **k'rōdā* poleg **k'rēdā* sta znani v strus. *strada* 'med' in pragerm. **hrētō*, prim. stvn. *rāza* ž., niz. *raat* ž. 'sat' idr. Pragerm. vzglasni *h-* je dokazljiv z izposojenko v srlat. *frāta* 'sat'. Nadaljnje povezave in etimologija navedenih slovansko-germanskih izoglos niso znane.

The origin of Proto-Slav. **strǣdbъ* (f.) 'honeycomb, honey' lies in IE **k'r^odī-* that is through Proto-Gmc. **hruti-* attested in MDu. *rōte* (f.) and Du. dial. *reute*, *rōte* (f.) 'honeycomb'. The variants with lengthened ablaut grade **k'rōdā* and **k'rēdā* are found in ORuss. *strada* 'honey' and Proto-Gmc. **hrētō*, resp., cf. OHG *rāza* (f.), Du. *raat* (f.) 'honeycomb' etc. The evidence of Proto-Gmc *h-* is the Germanic loanword MLat. *frāta* 'honeycomb'. Further relationship and etymology of the two Slavic-Germanic isoglosses remain unknown.

V slovenščini, cerkveni slovanščini in delu severnoslovanskih jezikov se za pojem 'med' poleg refleksov psl. **mědъ* < ide. **medhu-* pojavljajo tudi refleksi psl. **strǣdbъ* in **strǣdъ*, prim. sln. *střd* ž., rod *střdi* poleg *střd* m., rod. *střda*¹, csl. *strǣdъ* m. 'mel',² str. *strǣdbъ*, *stredъ*³ ž., polj. *stredź*, rod. *střdzi*, nar. *středź* (Puława),⁴ češ. *střed* (m.), *střed'* ž., rod. *střdi*, nar. *střed'*, navadno kolekt. *střdi* s.,⁵ slš. *střed'*.⁶ V vseh slov. jezikih pomenijo navedene besede 'med'. Le v starejši slovenščini je mogoče zaslediti tudi druge pomeni. Pohlin navaja besedo v pomenu 'sat' (glej op. 1), Miklošič pa v pomenu 'med s satjem'.⁷ Na možnost, da je ta pomen prvoten in starejši kot splošnejši 'med', je mogoče sklepati na osnovi zunanjih vzporednic in domnevno sorodne strus. besede *strada* 'med', iz katere je izpeljan pridevnik *stradovjy* 'v plasteh (o medu)' (glej op. 13). Do neke mere to domnevo potrjuje tudi dejstvo, da je areal. psl. besede **strǣdbъ* in **strǣdъ* skoraj komplementaren arealu psl. besede **sътъ* 'sat'. Izjeme so le slovenščina, cerkvena slovanščina in ruščina, kjer se pojavljata oba, prvotno domnevno sinonimna čebelarska izraza.

¹ Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar II, 586. Beseda je v sln. znana od 16. stol. dalje, prim. *střed* 'mel' (Megiser-Lägreid, Dictionarium quatuor linguarum, 129), v 17. stol. *střed* (Schoenleben; navaja Rigler, Začetki slovenskega knjižnega jezika, 214); v 18. stol. *střed -u* 'favus mellis, Honigssaum' (Pohlin, Tu malu besedishe treh jesikov), *střed* 'Honig' (Gutsmann, Deutschesch-wörterbuch, 143, 548).

² Miklošič, Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum, 893.

³ Sreznevskij, Materialy dlja slovarja drevnerusskago jazyka po pis'mennym pamjatnikam III, 566.

⁴ Karłowicz-Kryński-Nedźwiedski, Słownik języka polskiego VI, 452; narečno gradivo z območja Puława navaja Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, 518; označuje ga za »nepravilnega«.

⁵ Příruční slovník jazyka českého V, 791; Machek, Etymologický slovník jazyka českého, 581 sl.

⁶ Kálal, Slovenský slovník z literatúry aj nářečí, 649.

⁷ Miklošič, n. m.

Večina navedenih refleksov izpričuje *i*-osnovo in ženski slovnični spol. Izjeme so star. in nar. sln. *střd* m., rod. -a,⁸ csl. *strъdъ*, češ. *střed*, ki izpričujejo *o*-osnovo in moški slovnični spol ter polj. *str(z)edъ*, ki sicer izpričuje *i*-osnovo, vendar moški slovnični spol. Iz teh podatkov smemo sklepati, da razmerje med *i*- in *o*-osnovo predstavlja besedotvorno razmerje tipa psl. **sěrnъ*, prim. tematizirano **sěrnъ* poleg **seřnъ* v sln. *sręnj* m., rod. -a, rus. *serěnъ*, polj. *szreń*, slš. *srień*, kar je identično z let. *sěrksnis* m. 'slana' in arm. *sařn*, rod. *sařin* 'led' proti psl. **sěrnъ*, rod. *sernā* v nar. sln. *sręn*, m., rod. -a (k novemu cirkumfleksu prim. sln. *stęn(j)*), rod. -a proti shv. *stijenj*, rod. *stijēja*), rus. *serěn* m., rod. -a, ukr. *serén* m., rod. -a,⁹ kar je identično z lit. *šeřkšnas* in let. *sěrnъ* 'slana'. V primeru psl. **seřnъ* : **sěrnъ* gre nedvomno za razmerje med abstraktno in substantiviziranim pridevnikom, ki je v prvotni vlogi ohranjen še v csl. *srěnъ* 'albus', strus. *serenyj* 'isto' in lit. *šeřkšnas*, ž. *šeřkšna* 'siv'.¹⁰

Psl. **strъdъ* / *strъdъ* (z morebitno varianto **strъdъ*, na katero kaže del polj. in češ. gradiva) se v strokovni etimološki literaturi obravnava kot samo slovanske besede z negotovimi primerjavami. Navadno jih povezujejo s stvn. *stredan*, srvn. *streden* 'brbotati, vrveti', *stredunga* 'kipenje', gr. *rhóthos* 'šumenje (valov)' in dalje s st Korn. *stret* 'tekočina', sr Korn. *sreyth* 'reka', srir. *srihit* 'curek mleka ali krvi' < ide. **srt-ntī*.¹¹ Drugačno razlago podaja le Machek, ki, kot je razvidno iz spodnjega prikaza, psl. **strъdъ* pravilno veže z nvn. *Rofse*, *Roß* 'sat', vendar za oboje domneva izvor v paleoevropskem substratu.¹² Menim, da je izvajanje obravnavnih besed iz nekega neindoevropskega jezika malo verjetno, ker v njih nahajamo vsaj dve lastnosti, značilni za starejše obdobje indoevropskih jezikov: to sta prevoj in obstoj mehkonobnih zapornikov.

Vokalizem psl. **strъdъ* / *strъdъ* izpričuje ničto ali redukcijsko stopnjo izhodiščne baze. Skladno s spoznanji o indoevropskem prevoju bi upravičeno domnevali, da sta obravnavani besedi izpeljani iz neke dvoglasniške podstave, vendar govori proti temu strus. *strada* 'med',¹³ ki kaže na izpeljavo iz enoglasniške. Izolirana strus. beseda je izvedljiva iz psl. **strada*, slednje pa dopušča rekonstrukcijo ide. **k'rōdā*, kar je v *e*-jevski prevojni stopnji **k'rēdā* znano tudi v germanskih jezikih, prim. pragerm. **hrētō* v stvn. *rāza* ž. 'sat, satovje', srvn. *rāze* ž. poleg *rāz* m., nvn. *Rofse* ž. poleg *Roß* m., s., srniz *rate* ž., niz *raat* ž. in stpsfrank. *rāta* 'isto'.

⁸ Po Pleteršniku, n. m., je variantna *o*-osnova izpričana pri Bohoriču, *Arcticae horulae*, po terenski informaciji je danes znana v južnopohorskem narečju.

⁹ K rus. in ukr. naglasu prim. rus. *derěn*, rod. -a, ukr. *derén*, rod. -a 'Cornus' < psl. **děrnъ*, rod. *dernā*, prim. sbh. *drijen*, rod. *drijēna*.

¹⁰ O povezavah in etimologiji glej Pedersen, *Indogermanische Forschungen* V (1895), 67; Trautmann, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*, 488; Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 573; Džaukjan, *Očerki po istoriji dopis'mennogo perioda armjanskogo jazyka*, 180, 380; nekoliko drugače Illič-Svityč, *Imennja akcentuacija v baltijskom i slavjanskom*, 136.

¹¹ Schmidt, *Zur Geschichte des indogermanischen Vokalismus* II, 282 sl.; Miklošič, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, 327; Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch* IV, 23 idr.

¹² Machek, n. d., 581 sl.

¹³ Hkrati z izvedenim pridevnikom *stradovnyj medъ* : *plastovny medъ* 'plast' medu' navaja Sreznevskij, n. d. III, 530.

Obstoj vzglasnega pregerm. pripornika je dokazljiv z od tod izposojeno srednjeveško lat. gloslo *frāta* 'sat'.¹⁴

Za pragerm. **hrētō* obstajata dve etimološki razlagi. Po prvi je pomen 'sat' metaforičen po nekem neznanem pletarskem izrazu, sorodnem s pragerm. **hurdi* 'pletanina', kar je izpričano v stvn. *hurt*, *hurd*, srvn. *hurt*, nvn. *Hürde* in stsaš. *hurth* 'lesa, plot' in kar je primerljivo z lat. *crātis* 'pletanina, protje' ter s srir. *ceirtle* 'klobčič'.¹⁵ Po drugi gre za večpomenskost pragerm. besede **hrētō*, ki se v srvn. *rāze* pojavlja tudi v pomenu 'grmada'. Ta pomen je nedvomno star, saj je izvorno skoraj identična beseda izčrpana tudi v csl. *krada* z istim pomenom.¹⁶ Proti povezavi pragerm. **hrētō* s *hrudi*- govori nezdružljivost korenškega vokalizma¹⁷ in različnost priponskega soglasnika, proti domnevni večpomenskosti in s tem proti povezavi s csl. *krada* z bližnjim sorodstvom v psl. **krēslo* 'stol', lit *krēslas* 'isto', psl. **krosnā*, **krōsno* 'stave, okvir' in tematiziranim **krōsn'a* / *krosn'ā* 'krošnja, košara' < **spleten izdelek*' pa očitna različnost izhodiščenga vzglasnega zapornika. V izoglosi psl. **strada*, pragerm. **hrētō* < ide. **k'rōlēdā* je dokazljivo: 1. vzglasni mehkobni nezveneči zapornik; 2. podaljšana stopnja korenškega samoglasnika. Slednje je mogoče podpreti z indikacijami na lahki vokalizem, prim. redukcijsko stopnjo v psl. **strǫdъ* < ide. **k'rǫdī-*, kar je prav tako znano v germanskih jezikih, prim. pragerm. **hruti-* v srniz. *rōte* in nar. niz. *reute*, *röte* (Kampen) 'sat',¹⁸ in polno nepreglašeno stopnji v pragerm. **hretōn-*, potrjena v srniz. *rēte* 'sat'.¹⁹

Nadaljnje povezave in etimologija slovansko-germanskih izoglos **k'rōdā* / *k'rēdā* in **k'rǫdī-* ostajajo neznane. Možna, vendar nedokazljiva se zdi izpeljava iz sicer nepotrjenega barvnega pridevnika **k're-do-*, tvorjenega s pripono *-do-* (prim. psl. **sě-dъ* : **sě-rъ* 'siv') iz druge polne stopnje ide. osnove **ker-/k'er-*, znane iz sti. *karka-* 'bel', alb. *i thjermë* 'siv', stvn. *horo*, rod. *horawes*, 'blato, umazanija', ags. *hrot* 'smrkelj' in že omenjenega psl. **sernъ* 'bel', ter lit. *šėřkšnas* 'siv'.²⁰ Podobno motivacijo zasledimo v pragerm. besedi **honunga-* 'med', ki je soroden z dor. gr. *kānkōs* 'rumenkast' in sti. *kāncanā-s* 'zlatō', (prid.) 'zlat, rumen'.²¹

ZUSAMMENFASSUNG

Das urslav. Wort **strǫdъ* 'Hoing', das im älter. Sloven. auch 'Wabe, Roßenhonig' bedeutete, hat bisher keine plausible außerslav. Anknüpfung gehabt. Es läßt sich aus uridg. **k'rǫdī-* herleiten und mit urgerm. **hruti-* gleichsetzen, das in mnl. *rōte*, nl. dial. *röte*, *reute*

¹⁴ Pragerm. rekonstrukcija in lat. gloslo navaja de Vries, *Nederlands etymologisch woordenboek*, 556 sl.

¹⁵ Kluge-Seebold, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*,²² 605 in de Vries, n. m.

¹⁶ To možnost navajajo Pokorny, n. d., 617; Kluge-Seebold, n. m., in de Vries, n. m.

¹⁷ Proti povezavi uporabi ta argument Kluge-Seebold, n. m.

¹⁸ Srniz. in nar. niz. gradivo navaja de Vries, n. m., navaja in izvaja iz pragerm. **hruti-* Pokorny, n. d., 617.

¹⁹ Srniz. gradivo navaja in izvaja iz pragerm. **hretōn-* Pokorny, n. m.

²⁰ Ide. osnovno in primerjalno gradivo brez psl. **strǫdъ* navaja Pokorny, n. d., 573 sl.

²¹ O tem Kluge-Seebold, n. d., 315.

'Wabe' nachgewiesen ist. Das urslav. *strada* 'Honig, Wabe', das nur Altruss. kennt, läßt sich aus uridg. **k'rōdā* herleiten und mit urgerm. **hrētō* < uridg. **k'rēdā* vergleichen. Die Variante mit uridg. dehnstufigem Vokalismus tritt in mehreren germ. Sprachen vor, vgl. ahd. *rāza* f, mhd. *rāze* f neben *rāz* m, nhd *Roße* f neben *Roß* m/n, mnl. *rate* f, nl. *raat* f und altnfrank. *rāta* 'Wabe'. Die Etymologie der slav.-germ. Isoglossen **k'r^odī-* und **k'r^oēdā* bleibt unklar. Ganz hypothetisch könnte man die Bildungen aus einem uridg. Farbadjektiv **k're-do-* etwa 'weiß, grau' annehmen, der in einer anderen Ablautstufe und mit anderen Suffixe z. B. in alb. *i thjermë* 'grau', urslav. **žernъ* 'weiß' und lit. *šėrkšnas* 'grau' bekannt ist.